

NOTISER

Bo Lönnqvist: *Briljanter och näver. Vinjetter till sinnenas kulturhistoria*. Scriptum, Vasa 2022. 243 s., ill. ISBN 978-952-7523-02-5.

Vinjetter till sinnenas kulturhistoria. Det är underrubriken till Bo Lönnqvists senaste bok *Briljanter och näver* som kom 2022. På många sätt är texterna i den här boken en blandning mellan en kavalkad av eftertankar och framåtblickande, av forskargärningen som präglat och påverkat inte bara ämnet i sig utan även oss som är verksamma inom det. Bo Lönnqvist har en imponerade karriär som kulturhistoriker och etnolog med ett långt intresse för det materiella i vår tillvaro. För oss som intresserat oss för högreståndsmiljöer har *Finländskt herrgårdsliv* varit en ständig källa till inspiration och kunskap. Dräktskick, bakelser, traditioner, festseder och ritualer kring död och begravning är bara några av de ämnen som Lönnqvist studerat. Och i detta har tingen alltid funnits med som en bärande kategori. De får fungera som kugghjul i det maskineri som var och är vår tillvaro.

Genom att använda sig av våra sinnen – hörseln, synen, luktsinnet och smaken – tar Lönnqvist oss med genom fyra essäer som alla kretsar kring dessa och vill på det sättet fånga det mänskliga tänkandet och gestaltandet av kulturen. Bokens sista essä har rubriken ”Tingens atmosfär” och här vill Lönnqvist, liksom i de andra essäerna, fånga och beskriva hur föremålen laddas med betydelser genom de traditioner och vanor som vi omger dem med. På det sättet kan den sista essän också sägas ta avstamp i det femte sinnet, känseln. Genom att använda våra sinnen

kan forskare få en mer komplett förståelse av olika fenomen och företeelser, vilket kan leda till nya upptäckter och insikter. Boken är uppbyggd av de här fyra essäerna som ramas in av en inledning medan ett kortare avslutande efterord summerar tankarna. Det är förstas finlandssvenskarnas vardag förr och nu som står i centrum och genom detta ämne tas vi med på en resa fylld med berättelser om föremål, om saker och ting.

Ständigt närvarande är essän som vetenskaplig genre och Lönnqvist utgår här ifrån den norska litteraturforskaren Arne Mellbergs analyser av densamma. Själv lyfter Lönnqvist fram att essäerna, inspirerade av upplysningsfilosofen Denis Diderot, kan fungera som en sorts vandringar, promenader genom ett långt forskarliv som aldrig avslutas och ny kunskap läggs till redan existerande. Etnologer är i gemen bra på att utforska nya vägar att presentera sina forskningsresultat och har alltid haft ett intresse av att vända sig mot en bredare allmänhet i sina presentationer. Det märks i den här boken att Lönnqvist lägger särskild vikt vid detta. Det är en driven och skicklig författare som presenterar sina tankar och som läsare behövs det inte mycket övertalning innan man låter sig dras med bland klavikord, släpärter, kalkdukar, julbockspälsar och snusdosor.

Briljanter och näver ser vid första anblicken ut som en ”coffee table book”, en sådan där stor och tung och lyxigt framställd bok som är avsedd att läggas fram på soffbordet för att inspirera till samtal, visas upp och njutas av, nästan som en inredningsdetalj. Nu innehåller Lönnqvists essäsamling mer än det och det är ett skickligt sätt att möta många publik.

Lönnqvist är inte heller den objektiva forskaren, betraktaren, utan snarare utmanar han den rollen och visar hur han tar sig fram genom forskningens olika fält just tack vare sina erfarenheter och sin förmåga att interagera med sin omgivning. En fråga som döljer sig bakom texterna är: Vad innebär detta med vetenskap?

Den första essän cirkulerar kring hörsel som instrument i mötet med sitt fält och sig själv som forskare. Berättelser är ett centralt fält inom etnologin, och Lönnqvist visar här upp olika möten med olika typer av källmaterial för att belysa hur hörseln kan användas i forskningen. Språk, beteenden och kognitiva processer hamnar i den här essän i centrum, och Lönnqvist visar hur arkivmaterial kan användas som källa, till exempel som att läsa den trettonåriga Jacobina Charlotta Munsterhjelm's dagbok. Dagboken tar sin början den åttonde maj 1799 och avslutas den sjätte januari 1801. Det är mycket som hinner hända i Jacobina Charlottas liv under den tiden; fadern Anders Munsterhjelm's död i december 1799 som i sin tur leder till att gården, Tavastby gård, belägen på norra sidan om sjön Teutjärvi i Elimä, säljs och hon flyttar till Kurjala gård i Koskis, också det en släktgård. Dagboken berättar om det vardagliga livet på ett gods i Finland ur ett barns perspektiv och Jacobina Charlottas röst genom dagboken blir viktig eftersom barns egna berättelser sällan syns – eller snarare hörs i det här fallet – i arkiven.

Den andra essän tar avstamp i synen, som får sägas vara det vanligaste sättet att samla in data och uppgifter i forskning. Observation, ofta deltagande, är ett begrepp man möter tidigt i utbildningen. Men Lönnqvist lyfter även fram synen som ett viktigt arbetsredskap i att möta föremål och vad dessa kan symbolisera. Efter synen diskuteras luktsinnet i form av dofter, men också smakerna i efterföljande essä. Här är det kanske framför allt mat och måltidskultur som står i centrum genom släpårter, bakelser och dukade bord.

Det är en kavalkad av källor som Lönnqvist serverar oss läsare. Skönlitteratur, kartor, dagböcker, poesi, föremål, situationsplaner, korrespondens, målningar, bilder, fotografier. Listan kan göras lång. Det här är ett ofta använt metodologiskt tillvägagångssätt som betonar vikten av att använda och integrera ett brett spektrum av källor och perspektiv för att uppnå en mer omfattande förståelse av ett ämne eller ett problem. I praktiken innebär det att forskare aktivt söker och inkluderar olika typer av källor, såsom texter, intervjuer, arkivmaterial, statistik, visuella medier, muntliga berättelser och andra former av information. Meningen är att genom att använda olika typer av källor ska forskare få en mer nyanserad bild av ämnet, vilket kan leda till mer välgrundade slutsatser och en djupare förståelse. Men, det är viktigt att notera att det inte finns ett självändamål i att inkludera så många källor som möjligt utan också vara kritisk och reflekterande över de valda källorna och hur de används. Lönnqvists syfte med boken är snarare att visa hur olika källor kan användas tillsammans för att berätta om just sinnenas kulturhistoria och hur sinnen kan hjälpa forskare att närma sig ett fält än att diskutera olika källors lämplighet i olika studier. Detta till trots hade det varit ett intressant fördjupningsämne, men Lönnqvist navigerar ändå inom frågeställningen genom att vidga våra vyer och berätta om vad de olika källorna handlar om och vad de kan användas till.

Många böcker är idag rikt illustrerade och det kan vara en glädje att möta text och bild, men Lönnqvists bok är något utöver det vanliga när det kommer till illustrationer. De verkar som visuell förstärkning och kompletterar texterna genom att ge läsaren en visuell representation av berättelsen, karaktärerna, miljöerna och fenomenen som Lönnqvist beskriver. Och illustrationerna är många: fotografier från skilda tider, foton av föremål, bilder från utställningar, målningar, kartor, situationsplaner, fotografier av arkivmaterial och fotografier från ett långt liv i forskningens tjänst.

Särskilt dessa fotografier från fältarbeten och insamlingar är ovärderliga och berättar om en tillvaro som i tid inte är så långt ifrån vår egen men som ibland upplevs som så långt borta.

Bilderna behövs och illustrerar men de berättar också mer och ger oss ett prov på vad sinnen kan uppleva och medverka till, både genom syn och känsla.

Lönnqvists bok *Briljanter och näver* med dess essäer är en riktig läsupplevelse och påminner mig om varför jag så starkt drogs till

etnologin redan på grundutbildningen. Där fick jag möta materiell kultur, social organisation, ritualer, språk och kommunikationssätt men också folktro, myter och religion tillsammans med migration och globalisering. Allt detta ryms i Lönnqvists bok och gör att den blir mer än en pipa snus och känslan av essäerna stannar kvar länge, lika länge som insikten om allt som går att utläsa ur en julbockspäls.

Marie Steinrud, Stockholm